

Türkiye’de Erken Cumhuriyet Dönemi Sağlık Hizmetleri

Prof. Dr. Ahmet SALTİK

Ankara Üniv. Tıp Fak. Halk Sağlığı Abd

www.ahmetsaltik.net, profsaltik@gmail.com

*“Ulusun tüm bireylerinin sağlıklı olmaları için sağlık koşullarını gerçekleştirmek,
Devlet durumunda bulunan siyasal kuruluşların en BİRİNCİ görevidir.”*
Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK

Giriş

Erken Cumhuriyet dönemi sağlık hizmetlerine girmeden, öncesine kısa bir bakışta yarar vardır. Ülkemizde, sağlık hizmetlerinin kırsal kesimde sunulmaya başlanmasının yaklaşık 145 yıllık bir geçmişi vardır. İzlenen süreç, devletin kırsal kesimde koruyucu ve sağaltıcı (tedavi edici) hizmetleri birarada sunma çabasıdır. Osmanlı yönetimi, sağlık hizmetlerini ülkeye yaymak için ilk girişimi 1861’de belediyeler aracılığıyla yapmıştır ve illere, belediyelere hekim atanması koşulu konmuştur. Sonra kent ve kasabalarda görevlendirilmek üzere hekim yetiştirecek bir Sivil Tıp Okulu açılmıştır (2. Mahmut, 1827). Ardından 1870’te Sivil Tıp İşleri Bakanlığı kurulmuş ve bir kurul aracılığıyla sağlık ve özlük işleri yönetilmiştir. “Memleket Tabibi” adı altında ülke çapında hekim atanması kararı 1871’e rastlar. Memleket Tabipleri, Belediyece belirlenecek yerde, haftanın 2 günü var-sil-yoksul ayrımı yapmadan parasız hasta muayenesi ve isteyenlere aşı yapmakla görevlendirilmişlerdir. 1913’ten başlayarak il merkezlerinde Sağlık Müdürlükleri (*Sıhhat Müdüriyeti*) kurulmuştur.

Sağlık Müdürlükleri ilin tüm sağlık işlerinden sorumlu kılınmıştır. Bu dönemde artık il ve ilçelerde görevlendirilen hekimler için “Hükümet Tabibi” görev sanı (unvanı) kullanılmaktadır. Sağlık Hizmetleri 1914’ten başlayarak, İçişleri Bakanlığı’na bağlı bir Sağlık İşleri Genel Müdürlüğü’nce yürütülmeye başlanır. O dönem-de yeni bir kurumlaşma, “Sıhhiye Meclisleri” olmuştur. Sağlık Meclisleri Cumhuriyet Döneminde, önce “Umumi Hıfzıssıhha Meclisi”, 1961 sonrasında Sosyalleştirme Yasası ile “Sağlık Kurulları” olarak yer almıştır. Osmanlı döneminde taşra sağlık hizmetlerinin örgütlenmesinde atılan adım, hekim atayarak sağlık çalışanı altyapısını sağlama ile sınırlıdır.

Osmanlı'nın bağışlanmaz ihmali..

Yıllar	Hekim	Hekim/nüfus	Ebe	Hemşire	Sağlık Memuru
1923	554	19860	136	-	560
1930	728	16480	400	202	1268
1935	1625	12220	451	325	1365

1921 Anayasası : Vilâyet

Md. 11- Vilâyet mahalli umurda manevi şahsiyeti ve muhtariyeti haizdir. Harici ve dahili siyaset, şer’i adli ve askeri umur, beynelmilel iktisadî münasebat ve hükûmetin umumi tekâlifi ile menafii birden ziyade vilâyata, şâmil hususat müstesna olmak üzere Büyük Millet Meclisince vaz edilecek kavanin mucibince evkaf, Medaris, Maarif, **Sıhhiye**, İktisat, Ziraat, Nafia ve Muaveneti içtimaiye işlerinin tanzim ve idaresi vilâvet sûralarının salâhiveti dahilindedir.

1924 Anayasasında Sağlık Bakanlığı - sağlık hizmetleri ile ilgili olarak özel bir düzenleme yer almamaktadır.

Cumhuriyet dönemi sağlık hizmetleri birkaç dönem olarak irdelemek yerinde olacaktır :

- 1920 - 1938, Atatürk Dönemi,
- 1938 - 1950, Dr. Behçet Uz Dönemi,
- 1950 - 1960, Demokrat Parti Dönemi,

- 1961 - 1982, Sosyalleştirme Dönemi (224 sayılı yasa),
- 1983 sonrası, Özelleştirme Dönemi.
- 1990 sonrası, Küreselleştirme = Yeni Emperyalizm = “Yeni Dünya Düzeni” Dönemi

1920-1938, Atatürk Dönemi Sağlık Hizmetleri

I. Dünya Paylaşım Savaşı'ndan yeni çıkmış, kanı ve canıyla Ulusal Kurtuluş Savaşımını veren Anadolu halkı, 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni Mustafa Kemal Paşa öncülüğünde açar (Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın işgalci İngilizlerce dağıtıldığı 16 Mart 1920'yi izleyen ay!). Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı artık *Meclis Hükümetleri* (olağanüstü dönemin gereği Güçler Birliği ilkesiyle) yönetecektir. Ulusal egemenliğe dayalı bir “*Ulus Devlet olma*” yolunda çok önemli bir adım daha geride bırakılmıştır. Şu sözler O'nun :

“.. Sağlık çabalarımızın önemli bir bölümü **bulaşıcı ve salgın hastalıkların** sınırlanıp engellenmesine ayrıldı... Bu tür hastalıklardan yalnız **çiçek** ile lekeli humma kimi bölgelerde sınırlı bir salgın eğilimi göstermişse de, zamanında sağaltım ve koruyucu önlemlerle önlerine geçilmiştir.. Bulaşıcı ve salgın hastalıklarla savaşım gerekleri düşünülürken elbette en önce akla sağlık önlemlerinin uygulanmasında biricik etkili hekimler ve sağlık memurları gelir. Geçen yıl (1922) ülke içinde memur olarak atanan hekim miktarı 337, sağlık memurlarının adedi 434 idi. Ülkenin gereksinimini sağlamaktan uzak olan bu miktarın bu sene... Hekimlik aylıklarının artırımı ve aynı zamanda mektepten çıkacak hekimlerimize zorunlu hizmet yüklemek ve fazla hekim yetiştirilmesi ilkesine yönelmek yoluyla bugün görülen boşlukların doldurulması düşünülmektedir... Bulaşıcı ve salgın hastalıklara karşı insanları koruma konusunda büyük hizmetleri görülen **aşılari** hazırlamak ile meşgul Hıfzıssıhha Kurumlarımız tam başarı ile çalışmasına devam ve savaşıma yararlı hizmet yerine getirmektedirler. 337 senesi (1921) içinde üç milyon kişilik çiçek aşısı yapabilen Sivas (Hıfzıssıhha) Kurumu, geçen yıl içinde beş milyon kişilik **çiçek aşısı**, 537 kg **kolera**, 407 kg **tifo aşılari** üretmiş ve bunlar halka yaygın biçimde uygulanmıştır...”¹

{ Kaynak : *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*. Cilt I-III, sayfa 306-7, kaynak no 37 }

Cumhuriyet Döneminden Günümüze Sağaltım Hizmetleri

Yüce ATATÜRK'e göre;

- “ Cumhuriyet Hükümeti'nin başlı başına bir temel olarak başarıyla izlediği sağlık savaşımını gittikçe araçlarını artıran bir ölçüde sürdürmek gereklidir ve önemlidir.”
- “Bulaşıcı hastalıklara karşı en kesin önlem olan **aşılari** artık tümüyle ülkemizde üretilmektedir.” (1930 TBMM açış konuşması)
- **2014'te Türkiye hiç aşı üret(e)miyor!**

09.08.2014 www.sihmetsahlik.net 25

23 Nisan 1920'de olağanüstü koşullarda açılan Büyük Millet Meclisi (1. Meclis), ülke işgal altında iken bir yandan Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı Başkanı **Mustafa Kemal Paşa** önderliğinde yönetirken, bir yandan da önemli bir yasama etkinliği sergilemiştir. 10 Eylül 1921'de çıkarılan **AMELE BİRLİĞİ Yasası** çok çarpıcı insancıl bir örnektir. Osmanlı döneminde, kadük kalan Dilaverpaşa Nizamnamesi (1865) dışında yeraltı maden emekçileri için hiçbir yasal düzenleme yapılmamıştır!

EREĞLİ HAVZAI FAHMİYESİ MADEN AMELESİNİN HUKUKUNA MÜTEALLİK KANUN

Madde 6- Bilumum madenciler hasta ve kazazede olan amele-yi meccanen (ücretsiz) tedavi ettirmeğe ve bunu teminen maden civarında hastane, eczane ve dipli-omalı hekim bulundurmağa mecburdurlar. Bunların tayini, yer ve sayısı ile madenciler arasında giderlerin üstlenilmesi i ve harcanmasına ilişkin ayrıca bir tüzük çıkarılacaktır.

1923'te Cumhuriyet kurulduğunda Türkiye'deki yataklı sağaltım kurumlarının sayısal durumu şöyleydi:

¹ 2014 yılında Türkiye ne yazık ki tek bir aşı bile üret(e)miyor! Açıklaması ise “küresel işbölümü”. Bu retorik sahibi Batılılar, Irak'ı UNSC (BM Güvenlik Konseyi) onayı ile “koalisyon güçleriyle” (!) işgallerinde uluslararası savaş hukuku kurallarını çiğneyerek aşı - ilaç - mama ambargosu bile uygulayarak yarım milyon bebek ve çocuğun ölümüne neden oldular (UNICEF kayıtları..).

Kurumun Cinsi	Sayısı	Yatak Sayısı
Devlet Hastanesi	3	950
Belediye Hastanesi	6	635
Özel İdare Hastanesi	45	4 520
Özel, Yabancı ve Azınlık	32	2 402
Toplam	86	6 437

Bakanlık, her il merkezindeki devlet hastanelerinin sağlık koşulları ve yönetim yönünden düzeltilmesi için yol göstermiş, bütçesine koyduğu yardım ödeneklerinden akçal (mali) durumları kötü olanlara yardım etmiş ve illere rehber olmak üzere ilk olarak 1924'te Ankara, Sivas, Diyarbakır, Erzurum ve Numune Hastanelerini ve bunlardan ayrı 1936'da Haydarpaşa, 1946'da Trabzon ve 1970'te Adana Numune Hastanelerini açmıştır.

Nüfusun çoğunluğunu oluşturan ilçe merkezlerindeki halkın, sağlık hizmetlerinden yararlandırılması için 1924'te 150 ve 1936'da 20 ilçe merkezinde Muayene ve Tedavi Evleri açılmıştır. Bunlar daha sonra sağlık merkezlerine ve Sağlık Ocaklarına dönüştürülmüştür. 1923'e dek, zamanın güç koşulları içinde yürütülen Bakanlık çalışmaları; ülkenin sağlık koşullarını düzeltmek, Ulusun kişi ve toplum sağlığına zarar veren etmenlerle savaşmak, gelecek kuşakların sağlıklı olarak yetiştirilmesini sağlamak amacıyla hızla ilerlemeye yönelmiş ve yeni bir yapı ile hizmet alanı, merkez ve taşra örgütü genişletilmiştir. Bakanlık, 1925'te hazırladığı ilk çalışma planında çözülmesi zorunlu sağlık sorunlarını şöyle sıralamıştı :

- Devlet sağlık örgütünü genişletmek
- Hekim, sağlık memuru ve ebe yetiştirmek
- Numune hastaneleri ile doğum ve çocuk bakımevleri açmak
- Sıtma, verem, trahom, frengi ve kuduz gibi önemli hastalıklarla savaşmak
- Sağlıkla ilgili yasaları yapmak
- Sağlık ve sosyal yardım örgütünü köye dek götürmek
- Merkez Hıfzısıhha Enstitüsü ve Hıfzısıhha Okulu kurmak

Örnek olarak ISPARTA'da Durum :

Cumhuriyetin ilânı ile yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde, birçok alanda olduğu gibi sağlık alanında da önemli yatırımlar yapılmıştır. Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana, sürekli ilerleyerek yürütülen sağlık hizmetleri sayesinde halkın sağlık durumunda önemli gelişmeler sağlanmıştır. Cumhuriyetle birlikte sağlık hizmetleri, 1923-40 arasında Bakanlık genelgelerine uygun olarak Sağlık ve Sosyal Yardım Müdürlüğü denetiminde yürütülmüştür. Merkez ilçede 1 Sağlık ve Sosyal Yardım Müdürü, 1 Hükümet Tabibi, 1 Belediye Tabibi; Memleket Hastanesi'nde dahiliye ve hariciye mütehasısı olarak 2 hekim, ilçelerde 1'er Pratisyen Hükümet Tabibi, bütün Isparta'da toplam 13 sağlık memuru ve 6 ebe hizmet vermiştir. Bu dönemde Memleket Hastanesi tadilatlarla genişletilerek, yatak sayısı 50'ye çıkarılmıştır.

1928'de çıkarılan 1219 sayılı "Tababet ve Şuabatı Sanatlarının Tarzı İcrasına Dair Kanun", 1930'da çıkarılan 1593 sayılı "Umumi Hıfzısıhha Kanunu" (Koruyucu Sağlık Hizmetlerinin anayasası gibi.. Bu 2 yasa değişikliklerle halen yürürlüktedir.), 1936'da çıkarılan 3017 sayılı "Sıhhat ve İçtimai Muavenet Bakanlığı Teşkilat ve Memurin Kanunu" ile mevzuat eksiklikleri giderilmeye çalışılmıştır. Sağlık Bakanlığı'nın örgütlenme, personel yapısı ve hizmetlerin finansmanı büyük ölçüde özelleştirildi!

Sağlık Bakanlığı Kurtuluş Savaşı yıllarında, Cumhuriyetin ilanından önce kurulmuş, Dr. Adnan Adıvar ilk Sağlık Bakanı olmuştur. Cumhuriyet ile ülkemizde başlayan sağlık atılımının, koruyucu sağlık anlayışı ile bir halk sağlığı hizmeti niteliğini taşıması planlanmıştır. 1930'da yürürlüğe giren Umumi Hıfzısıhha Yasası,

söz konusu politikayı uygulamayı hedeflemiştir. 1921’de Sağlık Bakanı olan Dr. Refik Saydam, koruyucu sağlık, halk sağlığı, toplum sağlığı kavramlarını ülkemize getiren kişi olmuştur. Dr. Saydam'ın Bakanlık döneminde kamu sektöründe görevli bütün çalışanların özlük işleri tek elde, Sağlık Bakanlığı'nda toplanmış, özel idareler ve Belediyeler yalnızca hastaneleri finanse eden kuruluşlar olarak kalmışlardır.

Tek başına bu girişim bile, Anadolu halkının içinde bulunduğu olağanüstü koşullar gözetildiğinde, Ata'nın halkın sağlığına verdiği değer önemli bir ölçütüdür. Savaş içindeki ülkede yalnızca 520 doktor vardır. Bakanlık çalışanları ise yalnızca 3 (üç) kişidir! ..

Tek bir odadan oluşan Bakanlık Karargahı'nda (!) kendisi dahil Bakan Dr. Adnan Adıvar, 1 katip ve 1 sağlık memuru! Bugün 130 bini aşkın doktor; 300 binden çok hekim dışı sağlık çalışanı Sağlık örgütümüzde görevlidir. 3 kişiden oluşan takımı (ekibi) ile Meclis Hükümeti'nin programında yer almak üzere ulusal sağlık politikası hedef ve stratejilerini oluşturuyor ve kuruluşunun 1. haftasında, 9 Mayıs 1920'de Meclis'e sunulacak Hükümet Programı'na yetiştiriyordu.

Çünkü; **Ata'ya göre; " .. bir milletin hasta olması demek, felakete uğraması.."** demektir. O halde kurtuluş; ancak toplumdaki hastalığı tanıyıp sağıltmakla (tedavi etmek) olanaklıydı. Sağıltım bilimsel ise şifaya erişilir; yoksa hastalık yerleşir, iyiletilemezdi.. Gerçekten de başta sıtma ve frengi (sifiliz) olmak üzere trahom, verem, cüzzam (lepra) ve öbür bulaşıcı hastalıklar çok yaygındı.

• **Halkın belki de yarısına yakın bir kesimi şiş karınları, soluk benizleri ve kocaman dalaklarıyla tarlalarına serilip kalmışlardı! "Mehmetçik" nöbette Sıtma nöbetine yenik düşüyordu!**

✚ **" Sıtma öyle yaygın bir duruma geldi ki, Sıtma'dan ölenleri gömecek sağlıklı kişi bulunamaz oldu. Nüfusun neredeyse tamamı evlerde, tarlalarda, harman yerlerinde ateşler içinde yatıyordu. "**
(Dönemin hekimlerinden birinin defterine düştüğü notlardan...)²

Bulaşıcı hastalıkların önlenmesi odaklı koruyucu sağlık hizmetleri tartışılmaz bir öncelikti. Bu durum 1950-60 döneminde Belediye hastanelerinin Bakanlığa geçmesi ve Sağlık Bakanlığı'nın yeni hastaneler açmasıyla değişmiştir . Devlet, kırsal kesimde sağlık hizmeti sunabilmek için o günlerden günümüze dek illerden ilçelere, ilçelerden köylere dek sağlık çalışanı ve sağlık birimleri kurarak gerekli hizmet altyapısını oluşturmaya çalışmıştır. Bakan Dr. Saydam, koruyucu ve sağıltıcı sağlık hizmetlerini kırsal kesime götürebilmek için iki yöntem kullanmıştır:

1. Kimi bulaşıcı ve salgın hastalıklara karşı "dikey (vertikal) örgütlenme" ve
2. Koruyucu ve sağıltıcı sağlık hizmetlerinin birlikte verildiği "yatay (horizontal) örgütlenme" dir.

² Saltık, A. CUMHURİYET'in ATATÜRK'lü Yıllarında Sağlık Hizmetleri ve Günümüz : 91. Yıl.. Ankara Üniv. Tıp Fak. Halk Sağlığı AbD, Dönem 2 Ders sunumu, 2013-14.

**1923'lerde
Anadolu'da
3 milyon
trahomlu vardı
(her 4 kişiden 1'i !).**

09.06.2014 www.ahmetaltik.net 27

Gaziantep, Mardin ve dolay **KÖRLER DİYARI** olarak adlandırılıyordu. "Trahom ilaçlayıcısı" olarak yetiştirilen köylü çocukları, mezrlara dek dolaşarak Trahom tanısı koyuyor ve hastaların üst göz kapağı içini kazıyarak temizliyor, Tetrasiklin göz pomadı uyguluyor ve kendilerine veriyordu. Türkiye'nin Trahom Savaşını "**çıplak ayaklı sağlıkçılar**" kazandılar..

Cumhuriyetin ilk yıllarında devlet en azından, her il ve ilçeye birer hekim atamak istemektedir. 1925'te 74 ilin 13'ünde Sağlık Müdürü ve 326 ilçenin 96'sında Hükümet Tabibi bile yoktur.

II. Abdülhamit döneminde 2. Meşrutiyet'in ilanı ile zamanın İçişleri Bakanlığı'na bağlı olarak 1908'de kurulan Sıhhiye Müdüriyeti Umumiyesi (*Sağlık Genel Müdürlüğü*) İstanbul'dadır. **Yüce Atatürk**, Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın en zorlu dönemlerinde, TBMM'nin açılışının daha 10. gününde çıkarttığı 3. yasa ile Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti'ni (Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı) kurar. Bu olgu, sağlık işlerinin İstanbul'da bir genel müdürlük yerine, sayıları çok az bakanlıklardan birine teslimi anlamında ve Halk Sağlığına biçilen değerini açık bir göstergesidir. Çünkü Ata'ya göre;

- "Ulusun tüm bireylerinin sağlıklı olmaları için sağlık koşullarını gerçekleştirmek, Devlet durumunda bulunan siyasal kuruluşların **EN BİRİNCİ** görevidir." Yani Halka Sağlık hizmeti üstlenmeyen örgüt, DEVLET değildir!

Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK'ten...

«... Sağlık konusundaki çalışmalarımızın önemli bir bölümü, **bulaşıcı hastalıkların önlenmesine** ve yayılmasının durdurulmasına sarf edildi. Bu türlü hastalıklardan yalnız **çiçek** ve **lekeli humma** kimi bölgelerde sınırlı bir yayılma eğilimi göstermişse de, zamanında alınmış olan ve sürdürülen **önleyici ve koruyucu girişimlerle** önlerine geçilmiştir...»

(01.03.1923, TBMM 4. Toplanma Yılıni Açarken)

22.3.12 www.ahmetaltik.net 39

" Kendine Devrimin ve Devrimciliğin çeşitli ve yaşamsal görevler verdiği Türk vatandaşının sağlığı ve sağlamlığı, her zaman üzerinde dikkatle durulacak ulusal sorunumuzdur (*milli davamızdır*). Çünkü Cumhuriyet; düşünsel, bilimsel ve bedensel bakımdan güçlü ve yüksek düzeyli koruyucular ister"
(TBMM açış konuşmasından, 1935)
Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK

Turgut Özakman, çok kapsamlı araştırmalarına dayanarak aşağıdaki notları düşmektedir :
(*Cumhuriyet-Türk Mucizesi, 2. kitap*)

Tarih 30 Ekim 1923...

Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa'yı Köşk'e davet eder. Ülkenin genel durumu hakkında hazırlattığı raporları İsmet Paşa'ya şöyle sunar:

- *"Cumhuriyet'in ilk başbakanı olarak seni düşünüyorum. Dur, hiç itiraz etme. Niye seni seçtiğimi şimdi anlayacaksın. Bizi yine büyük bir savaş bekliyor. Durumumuzun bir bölümünü Cephe Komutanı ve Lozan Başdelegesi olarak elbette biliyorsun. Büyük devletlerin bu sefil duruma bakarak, kısa zamanda pes edeceğimizi sandıklarını, Lozan dönüşü sen bize anlattın. Şimdi ben sana bildiğinden daha da acıklı olan genel durumu özetleyeceğim. Bize geri, borçlu, hastalıklı bir vatan miras kaldı:*
- Yoksul bir köylü devletiyiz.
- Dört mevsim kullanılabilir karayollarımız yok denecek kadar az.
- 4 bin km kadar demiryolu var. Bir metresi bile bizim değil. Üstelik yetersiz.
- Ülkenin kuzeyini güneyine, batısını doğusuna bağlamamız, vatanın bütünlüğünü sağlamamız şart.
- Denizciliğimiz acınacak durumda.
- Köylümüzü topraklandırmalı, ihtiyacı olan bir çift öküz ile bir saban vererek çiftçi yapmalıyız.
- Doğudaki aşiret, bey, ağa, şeyh düzeni Cumhuriyet'le de insanlıkla da bağdaşmaz.
- Bu durumu düzeltmeli, halkı kurtarmalıyız.
- Her yerde tefeciler halkı eziyor.
- Güya tarım ülkesiyiz ama ekmeçlik unumuzun çoğu dışarıdan geliyor.
- Sığır vebası hayvancılığımızı öldürüyor.
- **Doktor sayımız 340, sağlık memuru 430, ebe sayısı 140.**
(Nüfus yaklaşık 12 milyon, ortalama yaşam süresi 40 yıl.)
- Pek az şehirde eczane var. Salgın hastalıklar insanlarımızı kırıyor. Üç milyon insanımız trahomlu.
- Sıtma, tifüs, verem, frengi, tifo salgın halinde. Bit ciddi sorun.
- Nüfusumuzun yarısı hasta. Bebek ölüm oranı % 50'yi geçiyor.
- Nüfusun % 80'i kırsal bölgede yaşıyor. Bunun önemli bölümü göçebe.
- Telefon, motor, makine yok. Sanayi ürünlerini dışarıdan alıyoruz.
- Elektrik yalnız İstanbul ve İzmir'in bazı semtlerinde var.
- Düşmanın yaktığı köy sayısı 830. Yanan bina sayısı 114 bin. Ülkeyi neredeyse yeniden kurmamız gerekiyor. Yunanistan'dan gelen göçmen sayısı da 400 bini geçecek.
- İktisadi hayatımız da, eğitim durumumuz da içler acısı.
- Zorunlu okuma yaşındaki çocukların ancak dördte birini okutabiliyoruz.
- Halkın eğitimi hiç çözülmemiş. Oysa Cumhuriyet'in insan malzemesini hazırlamalı, namus cephesini güçlendirmeliyiz.
- Kültür eserleri kaçırılmış, kaçırılmaya devam ediliyor..."

Köy ebeleri birkaç aylık eğitimle kırsal kesime yollanıyordu. Özellikle doğumların kendi kendine ve ilkel koşullarda yapılmasının önlenmesine çaba gösteriliyordu. Nüfusun artması politikası (*pro-natalist*) politika benimsenmişti. 1927 sayımında nüfus 13,5 milyondur ve yetersizdi. Başta tarım, yoğun insangücü gerekiyordu. Savaş sonrası nüfus yaşlıydı, çocuklardı. Genç erkekler kırılmıştı..

🚩 Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal, İsmet Paşa'ya, Cumhuriyetin ilanının ertesini günü, devamlı;

"..Raporlarda daha ayrıntılı, daha acı bilgiler var. Bunları Bakanlara ve parti yönetim kuruluna da ver. Genel durumu tam bilsinler. Bütçemiz, gelirimiz yetersiz. İktisadi çıkmazdan kurtulmak için geliştirdiğim bir düşünce var. Bu düşünceyi günü gelince konuşuruz. Hedefimiz milli iktisat; bağımsızlığın sürekli olması için iktisadi bağımsızlık temel ilkimiz olmalıdır. Osmanlı bu gerçeği geç fark etti. Fark ettiği zaman iş işten geçmişti. Cumhuriyet'e uygun bir anayasaya gerek var. Bu zor durumdan nasıl çıkılabileceğini gösteren ne bir örnek var önümüzde, ne de bir deney. Ama yılmamak, ucuz, geçici çarelerle yetinmemek, halkı kurtarmak için sorunları çözmek, kalkınmak, ilerlemek, milli egemenliğe dayalı, uygar ve özgür bir toplum oluşturmak, yüzyılımızın düzeyine yetişmek, kısacası çağdaşlaşmak, bu büyük ideali tam olarak başarmak zorundayız. Bu ana kadar bu ideali koruyarak geldik. Bundan sonra daha hızlı yürümek zorundayız. Bunun için gerekli yöntemi, yolu birlikte arayıp kendimiz bulacağız. Yoksul ve esir ülkelere örnek olacağız. Kaderin bizim kuşağımıza yüklediği kutsal bir görevdir bu. Bu büyük görevin ağırlığını ve onurunu seninle paylaşmak istedim. Allah yardımcımız olsun!"

Atatürk ve arkadaşlarının devraldıkları ülke işte böyle perişan durumdaydı. 10 Kasım'da parlak nutuklar atarak, bağlılıklarımızı bildirerek andığımız Atatürk'ün nasıl bir mucize yarattığının bilincinde miyiz?

Bugün ona sahip çıkabiliyor muyuz? Yoksa yalnızca nutuk mu atıyoruz?

Peki, 1923'te Ülke perişan durumdaydı da buna karşın hangi "ahval ve şeraitte" neler yapıldı?

Bu yeni dönem, yeni bir devletin kurulmasının ötesinde, ulusçuluk ve halkçılık ilkeleri çerçevesinde toplum ve devlet yaşamında daha önce bilinmeyen, II. Meşrutiyet döneminde bir ölçüde tartışılmaya başlanan yepyeni bir anlayışı da içermektedir. Bu anlayış, 1923'ten başlayarak kurulan Cumhuriyet hükümetlerinin izledikleri politikaların temeli "**Devletin toplumun hizmeti için var olduğu**" dur.

Artık reaya (*toprak kölesi*) ve "reaya oğlu reaya" kastaşması yoktur, Cumhuriyetin eşit yurttaşları vardır; yurttaşların hakları vardır ve bu haklar ancak ulusa hizmet ilkesiyle işler duruma gelebilir. "Ulusa hizmet" ilkesine göre Sağlık Hizmetini özetleyerek anlatmaya çalışalım : Belki de en önemlisi **sağlık hizmetleri** olmuştur. Yurttaşların en temel haklarının başında "**sağlıklı yaşam hakkı**" gelir. Sağlıklı, eğitilmiş, onurlu ve gönüllü bir yaşam.. Genç Cumhuriyetin ana ereği idi.

Cumhuriyet Öncesi Dönem Sağlık Hizmetleri

20. yüzyıla girildiğinde Osmanlı Devletinde sağlıkla ilgili bir bakanlık yoktu. Sağlık işleri "Dahiliye Nazırlığı"na bağlı "Sıhhiye Umum Müdürlüğü"nce yönetiliyordu. Sağlık hizmetleri bir genel müdürlük düzeyinde götürülüyordu. Ağır ekonomik sorunlar içindeki Devlet, sağlık hizmetlerine yeter ödenek ayıramıyor, dolayısıyla bilimsel gelişmelerin sağlık alanına getirdiği yeniliklerden yararlanılamıyordu. Anadolu nüfusunu oluşturan yaklaşık 13 milyon kişinin 2 milyonu dış göç, 2 milyonu ise iç göçe uğramıştı. Bu yapılanma içinde halk, pek çok hastalıkla uğraşmak zorundaydı; **tifo, tifüs, kolera, trahom, verem, sıtma, çiçek, frengi** gibi salgın hastalıklar Anadolu'da yaygındı. (A. Saltık : *Bunlara Cüzam, bitlenme, uyuz da eklenmeli ve ağır beslenme bozukluğu!*)

Öyle ki, Kurtuluş Savaşı yıllarında Anadolu'daki toplam 13 milyon nüfusun yarıya yakını hastaydı. Hatta kimi

bölgelerde yaşayan nüfusun % 80'ine yakınının çeşitli hastalıklardan yakındığına ilişkin belirlemeler yapılmıştı. O yıllarda o denli ilginç gözlemler olmuştur ki, sıtma nedeniyle kimi bölgelerde köylülerin hasat bile yapamayacak ölçüde bitkin düştükleri kayıtlara girmiştir.

Sağlık koşullarının iyileştirilmesine, Türk Kurtuluş Savaşı sırasında başlandı

23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi'nin açılışından on gün sonra, 3 Mayıs 1920 gün ve 3 sayılı yasayla "Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekaleti" kuruldu. 1929'da "Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti" adını aldı. Böylece Osmanlı Devleti döneminde bir genel müdürlük ile yönetilen sağlık işleri, ilk kez bir bakanlık düzeyine çıkarılmış oluyordu. Burada bir ayraç açıp 1920'de Ülkenin ne durumda olduğuna bakalım:

Atatürk Samsuna çıkmış (19 Mayıs 1919), kongrelerini yapmış, Anadolu'da örgütünü kurmaya çalışmakta.

Padişah Atatürk'ün öldürülmesini emretmiş, halkın bir bölümü kararsız padişah mı Mustafa Kemal mi? Başta İstanbul, resmen ve fiilen tüm Ülke (AS: Anayurt Anadolu, Mondros ateşkesi ile) işgal altında.

- 6 Nisan 1920 Anadolu Ajansı kuruluyor!
- 10 Nisan 1920 Şeyhülislam Kuvvayı- Milliye karşıtı fetva veriyor.
- 5-6 ay süre ile ülke içi isyanlar, Sarıkamış savaşları, Yunanların Ülke içerisine yayılması ile geçiyor.
- 23 Nisan 1920 TBMM toplanıyor.
- 3 Mayıs 1920'de Sağlık Bakanlığı kuruluyor!

İlk Sağlık Bakanlığı görevine, Türkiye Büyük Millet Meclisince Dr. Adnan Adıvar seçildi. Milli Mücadele döneminde Bakanlık iki katlı bir eski Ankara evinde çalışmaya başladı. Bir bakan ve iki bakan yardımcısı toplam personeli oluşturdu. Üç kişilik bu bakanlık kadrosu ağırlıklı olarak Milli Mücadele'nin askeri sıhhi hizmetlerini eşgüdümledi, bir yandan da önderlikle birlikte geleceğin programını oluşturdular.

Erken Cumhuriyet Dönemi Sağlık Hizmetleri 1923 yılına dek Kurtuluş Savaşı'nın olağanüstü koşullar ı içinde ve daha çok askeri alanda yürütülen sağlık hizmetleri, Cumhuriyet kurulduktan sonra hızlı bir planlama sürecine girmiş ve gelişmeye başlamış, yeni bir anlayış ve güçle merkez ve taşra örgütü biçimlenme yoluna konmuştur.

1923'te devletin sağlık örgütü özet bir çerçevede şöyle idi:

Merkez ve Taşra Örgütü.. Taşrada sağlık müdürlükleri vardı. Bunlar, hükümet ve belediyenin karantina tabiplikleri ile sıhhiye memurlarından oluşuyordu. Osmanlı Devleti döneminde sağlık mevzuatıyla ilgili ciddi bir etüt ve/veya çalışma olmadığı için 1923-38 arasında "Sağlık Mevzuatı" çalışmaları önemli bir yer tutmaktadır. Bu dönemde, Genç Cumhuriyetin sağlık sistemi yeniden yapılandırılmış ve örgütlenmiştir. Öyle ki, 13 yıl içinde sağlık sisteminin kuruluş ve örgütlenmesi amacıyla bakanlık tarafından 50 yasa ve 18 tüzük hazırlanmış ve yürürlüğe konulmuştur.

- 1926 tarih ve 831 sayılı Sular Hakkında Kanun.
- 1926 tarih ve 826 sayılı Etibaa'nın (AS: *Tabiplerin*) Sıtma Enstitülerinde Staj Zorunluluğu Hakkında Yasa
- 1926 tarih ve 927 sayılı Sıcak ve Soğuk Maden Sularının Üretimi ile Kaplıcalar Tesisatı Hakkında Yasa.
- 1926 tarih ve 1262 sayılı Türk Kodeksi Hakkında yasa.
- 1926 tarih ve 839 sayılı Sıtma Mücadelesi Hakkında Yasa.
- 1927 tarih ve 984 sayılı Ecza Ticarethaneleri ile Sanat ve Ziraat İşlerinde Kullanılan Zehirli ve Müessir Kimyevi Maddelerin Satıldığı Dükkanlara Özel Yasa.
- 1927 tarih ve 992 sayılı Seriri ve Gıdai Taharriyat ve Tahlilat Yapılan ve Masli Teamüller Aranılan Umuma Mahsus Bakteriyoloji ve Kimya Laboratuvarları Yasası.
- 1928 tarih ve 1219 sayılı Tababet ve Şuabatı Sanatlarının Tarz-ı İcrasına Dair Yasa.
- 1928 tarih ve 1262 sayılı İспенçiyari ve Tıbbi Müstahzarlar Yasası.
- 1930 tarih ve 1593 sayılı Umumi Hıfzısıhha Yasası.
- 1933 tarih ve 2219 sayılı Hususi Hastaneler Yasası.

- 1933 tarih ve 2313 sayılı Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi Hakkında Yasa.
- 1934 tarih ve 2821 sayılı Seyyar Tabiplerin Vazifeleri Hakkında Talimatname.
- 1935 tarih ve 2767 sayılı Sıtma ve Frengi İlaçları Yasası.
- 1936 tarih ve 3039 sayılı Çeltik Ekim Yasası.
- 1936 tarih ve 3017 sayılı Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaleti Teşkilat ve Memurin Yasası.

Cumhuriyetin kurulmasından sonra Ülkenin tek tıp fakültesi olan İstanbul Tıp Fakültesi desteklenerek olanakları artırılmış ve bin öğrenci alabilirliğine (*kapasitesine*) ulaştırılmıştı. Yoksul halkın uzun (6 yıl!) süren tıp eğitimini karşılamada (*finans etmede*) zorlanması yüzünden, yatılılık (*leyli*) ve burs olanakları (*meccani*) yaratılmış; karşılığında konan zorunlu yurt hizmeti sırasında da bu insanlara Başbakan'dan çok aylık ödemişti!

Hiç kimse "**O doktoru köyün ortasındaki direğe bağlayın..**" dememişti.³

- İthal hekim öneren de yoktu! (2010'lar sonrasında, AKP hükümetince, 1219 sayılı yasanın 1. maddesi değiştirilerek yabancı hekimlerin Türkiye'de çalışmasına izin verildi..)

Ata'nın en yakın dava arkadaşlarından, -19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkarken yanındaki 2-3 hekimden ve 19 kahramandan biri olarak- Cumhuriyet'in ilk Sağlık Bakanı Binbaşı Dr. Refik Saydam şöyle düşünüyordu:

- ✓ **"Tabip, hastalıkların giderilmesinde oynadığı rolden çok, sağlıklı olanların bu durumlarını korumaları için çaba harcayacaktır. "**

Bakan Dr. Saydam sağaltıcı hizmetleri halka, yerel yönetimlere bırakmayı yeğlemiştir. Halka örnek olsun diye açılan birkaç *Numune Hastanesi* (İstanbul, Ankara, Sivas, Erzurum, Adana) dışında, -dar kaynakların ve bulaşıcı-salgın hastalıkların da baskısıyla- bu pahalı hizmetleri sınırlı tutmuştu.

Zamanın tek üniversitesi -daha doğrusu Medresesi- durumundaki Dar-ül Fünun (1933'te İstanbul Üniversitesi) ile Sağlık Bakanı Dr. R. Saydam arasında geçen şu yazışma birçok bakımdan ibretlerle doludur :

Uzun yıllar süren savaşlardan çıkan ülkede sağlık sorunları çok ciddi boyutlardadır. Sıtma, tüberküloz (TB), sifiliz (frengi, SY), trahom, lepra (cüzam) çok yaygındır. Neredeyse her 3-4 insandan 1'i sıtmalidir ve

- İnsanlar tarlalarında serilip kalmakta, ekin bile kaldırılamamakta, **Mehmetçik nöbet tutamamaktadır!**
- **Tam U l u s a l bir yıkım yaşanmaktadır! Uygarlıklar yıkan Sıtma, Anadolu'yu yok edebilecektir!**

Sahada bizzat kendisi de sıtma savaşı veren Bakan Dr. Saydam, genç hekimlerin bilgi-beceri açığını ayırdedince; zamanın Dar-ül Fünun'una yazdığı resmi yazıda;

- **".. Lütfen, tıbbiyenin son sınıfında, bu gençlere bulaşıcı hastalıklarla savaşa ilişkin birkaç konferans koyunuz.."** ricasında bulunmuştu. Medrese kafasının yanıtı ise, herkese ibret olacak içerikte idi :

- **" Bizim vazifemiz tıp tahsil ettirmektir.. " (!?!)**

Bu direnç Ata'yı çok üzmüş; **1933 Üniversite Reformu**'nu hızlandırıcı etki yapmıştı. Ülkesinin gerçeklerinden böylesine kopuk ve yabancılaşmış bir Osmanlı kurumunun -Medresenin- derhal çağdaştırılması gereği ortadaydı. Dar-ül Fünun'un bu tutumu, Atatürk'ün kafasındaki Üniversite Reformunu hızlandırdı ve 1933'te Devrim karşıtı - molla kafalı Dar-ül Fünun kaldırılarak yerine İstanbul Üniversitesi kuruldu. İsviçre'den davet edilen Prof. Albert Malche'nin raporu, yapılacak Üniversite Reformunda rehber alındı. Bu Üniversite, çağdaş bir bilim kurumu olarak, faşist Hitler Almanya'sından ayrılmak zorunda bırakılan uluslararası üne sahip bilim

³ 12 Eylül Dönemi Devlet Başkanı Kenan Evren'in'nin Ardahan'da köylülerle konuşmasından..

insanlarına (142 kişi) kapılarını açtı. Kısa zaman içinde de İstanbul Üniversitesi ve İstanbul Tıp Fakültesi dünyanın en saygın bilim kurumları arasında yerlerini aldılar. Almanya'dan davet edilen Ord. Prof. Dr. Julius Hirsch, ülkemizde koruyucu sağlık hizmetlerinin gelişiminde önemli roller üstlendi.

Atatürk bunlarla da yetinmeyerek, Halk Sağlığı bilimi alanında mezuniyetüstü uzmanlık eğitimi vermek üzere, 1935'te Ankara'da Halk Sağlığı Okulu'nu kurdurdu.⁴ 1935'te TBMM açış konuşmasında vurguladığı üzere;

- **“Türk vatandaşının sağlığı ve sağlamlığı, her zaman üzerinde durulacak ulusal sorunumuzdur. Çünkü Cumhuriyet; düşünsel, bilimsel ve bedensel bakımdan güçlü ve yüksek düzeyli koruyucular ister.”**

Bu niteler, bugün çağdaş dünyanın benimsediği sağlık tanımına (DSÖ, 1947) tümünden denk düşmektedir :

- ✓ **"Sağlık yalnızca hastalık ya da engelliliğin olmayışı değil; bedensel, ruhsal ve toplumsal yönlerden tam bir iyilik durumudur."**⁵

1920'den 1938'e, 18 yılda çok yol katedilmişti. Ulusal yıkım boyutundaki pek çok sağlık sorunu denetim altına alınmıştı. Hem de savaştan çıkmış yıkık bir ülkede, karşılıksız hiç para basılmadan ve 15 yılda toplam %2.2 enflasyonla bu başarılar elde edilmişti. Ayrı bir sağlık vergisi toplamadan ve de ayırım yapmadan tüm yurttaşlara eşit hizmet verilmişti. Bütçe olanaklarının darlığından söz edilmemiş ve dış kredi de (=borç!) alınmamıştı. Bir yandan Lozan'da üstlenilen Osmanlı borçları ödeniyordu (bütçenin 1/3'ünü bulan yıllar oldu)! Çünkü Ata'nın ulusuna buyurduğu üzere;

"..Devlet durumunda bulunan siyasal kuruluşların en birinci görevi" nin, "ulusun sağlıklı kalması için gerekli yaşam koşullarını gerçekleştirmek.." olduğu ülküsüne sahiptiler.

- Üstelik, **"2000 Yılında Herkese Sağlık"** diye dünya aleme verilmiş bir sözleri de yoktu. (Alma-Ata, 1978)

İşte bu bakış açısidir ki, olağanüstü zor koşullarda, olanaksızlıklar içinde 1920-38 arası dönemde, öbür alanlarda olduğu gibi, sağlık alanında da çok büyük yollar katedilmiştir. Kuruluş yıllarında yarı nüfusundan fazlası sıtma, tüberküloz, trahom, sifiliz, koleradan kırılan; tifo ve tifüsün kol gezdiği, yer yer halkın %86'sının bu hastalıklara tutulmuş olduğu bir tablodan; Cumhuriyet'i ve Devrimleri koruyup kollayacak "sağlıklı - eğitimli - genç toplum kuşakları yaratma" yoluna girilebilmiştir.

1923-37 arasında 14 yıl boyunca Ata'nın Sağlık Bakanlığı'nı yapan Dr. Refik Saydam, (1939-42 arasında ülkemizin 4. Başbakanlığını da üstlenmiştir) koruyucu sağlık hizmetlerini öne çıkaran bir politika izlemiştir. Dr. Saydam **"Tabip, hastalıkların bertaraf edilmesinde oynadığı rolden çok, sağlıklı olanların bu durumlarını korumaları için çaba harcayacaktır."** düşüncesindeydi. Memleket Tabiplikleri (sonradan Hükümet Tabiplikleri) kurarak bulaşıcı ve salgın hastalıklarla canını siper ederek savaşmıştır.

Atatürk'ün 1935 yılı TBMM açış konuşmasında dile getirdiği şu düşünceler halk sağlığı tarihimiz bakımından önemlidir :

" Türk vatandaşının sağlığı ve sağlamlığı, her zaman üzerinde durulacak ulusal sorunumuzdur. Bir ulusun hasta olması, yıkıma uğraması demektir. O halde kurtuluş, toplumdaki hastalığı tanıyıp sağaltmakla olacaktır. Sağaltım bilimselse şifa verir.. Yoksa aksine, hastalık yerleşerek iyileştirilemez duruma gelir. "

⁴ Bu Okul yıllarca ülkemize çok değerli uzmanlar yetiştirmiş olmasına karşın, 12 Eylül'ün ilk yıllarında kapatılmıştır. ABD'de "fakülte" düzeyinde 25 Halk Sağlığı Okulu (*School of Public Health*) vardır.

⁵ Dünya Sağlık Örgütü Anayasası'nın tanımı olup; TBMM'ce 1947'de 5062 sayılı yasa ile onanarak bizim de yasal sağlık tanımımız olmuştur. (Anayasa md. 90; 7 Mayıs 2004 değişikliği)

" Devlet olma durumundaki siyasal kuruluşların en BİRİNCİ görevi, halkın sağlığını korumaktır. "

Bu söze çok dikkat edilmelidir; derin bir iletisi vardır. Halkın kendisine hizmet etmesi amacıyla kurduğu ve devlet olma savı içindeki siyasal kuruluşların EN BİRİNCİ görevidir sağlığı korumak! Eğer böyle değilse; o siyasal kuruluş devlet olma niteliğinden uzaklaşmaktadır.

Ata'nın, Cumhuriyet'imizin koruyucuları için öngördüğü nitelikler (1935), yani sağlıklılık (*bedensel, bilimsel ve düşünsel bakımlardan güçlü olma*) ile DSÖ'nün 12 yıl sonra Anayasası'na koyduğu sağlık tanımı arasındaki şaşılası benzerlik dikkat çekicidir. O'na göre; ulus çocuklarının sağlıklı ve gülbüz olmaları, sağlıklı koşullarda yaşamalarının sağlanması Devletin temel görevidir. ATATÜRK bu değerlendirmesiyle de, koruyucu sağlık hizmetlerine ve ülkenin geleceği olan çocuklarının sağlıklı yetişmesine verdiği yaşamsal önemi, net bir biçimde sergilemiştir.

Yine O'nun döneminde, Amerikan Rockefeller Fonu desteğiyle Ankara'da Halk Sağlığı Okulu kurulmuştur. Bu Okul, uzun yıllar ülkeye her düzeyde sağlık çalışanı yetiştirmiş, Halk Sağlığı alanında tıpta uzmanlık eğitimi vermiştir. Pek çok ulusal sağlık projesini planlayarak yürütmüş ve Sağlık Bakanlığı'na kurmay bir danışmanlık birimi olarak hizmet vermiştir.⁶ Bu Okulun "uzunca" açış konuşması, aşağıda olup, tarihsel derslerle doludur.

Sağlık Bakanı Dr. Refik Saydam'ın Hıfzıssıhha Mektebi'ni Açış Konuşması (2 Kasım 1936)

" Sayın hocalar ve arkadaşlar,

Bugün yıllardan beri izlediğimiz idealin, bir aşamasına daha erişmiş bulunuyoruz. Türk Hıfzıssıhha Okulu açılıyor. Bu vesileden yararlanarak halkın hayat ve sağlığını ilgilendiren işlerde Sağlık Bakanlığı'nın izlediği prensiplerden de bahsetmek fırsatını bulduğum için ayrıca sevinç duyuyorum. Ben 1921'de Bakan olarak işe başladığım zamanki henüz Millî Mücadele bütün şiddetle devam ediyordu. Meslek hayatında sıkı düzenin, disiplinin sonradan meydana geldiğini düşünen zümrelerle karşılaştım. Çünkü Türkiye'de tıp san'atını icra etmekte olduğu kadar, halk sağlığı işlerinde de idarede de bu meslek mensuplarının kendi yollarını seçmede serbest olduğu hakkında bir fikir vardı. Yani tıp öğrenimini yapan her meslektaş, tedavide olduğu kadar koruyucu önlemlerin alınmasında da yalnız kendi bilgi ve görgüsünü yeterli görüyordu. O devirde, bir il merkezinde çıkan ufak bir gazete Sağlık Bakanı'nın halkın sağlığının korunması veyahut mevcut bir hastalıkla mücadele için devlet sağlık memurlarına yöntem göstererek yaptığı bir genelge tenkit ediliyor ve bunların bilinmez şeyler olmadığı ve her hekimin bunları bildiği gibi tatbik edileceğinden, buna karışmanın mesleğe bir tecavüz olduğu yazılarak sonradan bir şey sokulmaması isteniyordu. Yani, bunu yazan arkadaşlar millî sağlık işlerinin çerçevelenmesini, devlet sağlık idaresinin herhangi bir direktifini ilimlere, san'atlarına karşı, adeta şahsi hürriyetlerini sınırlayan bir tecavüzmüş gibi ele alıyorlardı.

Bunun nedenleri vardı : Gördüğümüz öğrenim soyut ilim halinde idi, dershanelere yalnız tedavcilik zihniyeti hakimdi. Arada hamle gösteren bir iki hocanın sesi herhangi bir harekete kâfi geleliyordu. Bundan dolayı, yetişen nesil de, kendini yetiştiren nesle uyuyordu. Bundan dolayı karşısında halk hayat ve sağlığını belli prensipler dahilinde, korumaya yönelik herhangi bir harekete elbette boyun eğmezdi; fakat dünya gidişi başkalaşmış, koruyucu tıp yöntemleri yepyeni bir sahaya girmiş. Bir asırdan fazla bir süreden beri yeni yöntemde tıp öğrenimini kabul etmiş olan Türk tıp okulu arada meydana gelen yeniliklerden haberi yokmuş gibi görünüyordu. Yani halk hayat ve sağlığı için medeni dünya tıp mensuplarının, kendi memleketleri idare teşkilatları üzerine yaptıkları hayırkâr etkileri ve bundan meydana gelen olumlu sorunları görüyor, okuyor, fakat geleneklerine çok bağlı kalarak memleketimizin idare şubeleri üzerine etkili olmayan bir türlü başlayamıyordu. Bundan dolayı da kendinin yetki hududu hasta koşuşundan veya tedavi ettiği hasta odasından dışarı çıkmıyordu. Eğer, son bir asırlık sosyal tıp hayatımız göz önüne getirilecek olursa, toplumun hayatını tehdit eden işlerde, zamanın çok ünlü isimlerini ve şahıslarını bir tarafa bırakarak o vakit ki yönetim kurulunun bu işler için başka memleketlerin uzmanlarına müracaat ettikleri birçok defalar görülür. Bundan dolayı bizde; yani kanunî yaptırım güçleri henüz belirmemiş genç Sağlık Bakanlığı ne kadar çalışırsa çalışsın ve ne kadar uğraşırsa uğraşsın kendine mensup olanlar

⁶ Bu Okul 12 Eylül döneminde kapatılmıştır. Türkiye, yeryüzünde Ulusal Halk Sağlığı Okulu olmayan birkaç ülkeden biri olma talihsizliğine indirgenmiştir. ABD'de 25, İngiltere'de 11 Halk Sağlığı Okulu vardır ve bir Dekan ile yönetilen Fakültedirler.

tarafından bile iyi görünmeyen bir yolda yürüdüğü zannı altında idi ve olaylar göstermeksizin bütün meslek mensuplarına ve özellikle devlet sağlık memurlarına bir defa da bu fikirleri aşlamak ve anlatma imkanı yoktu. O dereceye kadar ki, kaldırılan Tıp Fakültesine, talebeye son ders senelerinde koruyucu sağlık işleri hakkında, Sağlık Bakanlığı tarafından yapılan bir teklife **“bizim görevimiz yalnız tıp öğrenimi vermektir”** cevabı alınmış ve sorunun çözümünün ne kadar zor olacağı bir kere daha anlaşılmıştı.

Devlet idare şubelerine, koruyucu tıp ve Sosyal Hıfzıssıhha fikirlerinin sokulması için o vakitlerde başlayan mücadelemiz senelerden beri devam ediyor. Halkın hayatı sonsuz bir nehir gibi akarken, devlet sağlık idaresinin de, bunun yönünü milletin sağlamlığı ve canlılığı açısından devamlı göz önünde bulundurmak ve gereken önlemleri almakla yükümlü kılmıştır. Bunun da bir devlet işi olduğu bütün devlet teşkilâtı kademelerine hazmettirmek için yıllarca çalışmak gerekmiş ve bugün gözle görünür ve el ile tutulur derecede olumlu işleyen sağlık mücadeleleri ve organizasyonu, o vakit inanmayanların alaylı gülüşleri karşısında, işe başlamış ve varlığını olaylarla isbata zorunlu olmuştur. Arada, 1925 Mart'ında yeni usulle bir sağlık yönetiminin ne demek olduğunu gösteren “Genel Sağlık Yönetimi Esasları” isminde bir kitabı İngilizce'den tercüme ettirerek takdim ederken biliyordum ki, bu da maksadı temine yeterli değildi. Fakat o zaman vasıtalarımız o kadarına elverişli olduğu için, ancak o kadarını yapabilmıştık. Hattâ o eserin başına yazdığım ufak bir önsözde, “Türkiye Cumhuriyeti'nin girdiği yeni yoldan Türk milletinin hayat ve sağlığı, takip etmesi lâzım gelen sağlık - sosyal program için ne tecrübelerle girişmesine zaman vardı, ne de bu gibi tecrübelerle verecek parası.

Bunun için bütün milletlerin geçirdiği tecrübelerin sonuçlarından hemen yararlanmak isteriz...” demiştim. O zamanları, biz programımızda hiçbir tereddüt yapmadan yürüdük. Bugün içinde bulunduğumuz müesseseleri yaparken, yeni tecrübeler yapmak için değil tecrübe edilmiş yollarda yürüyerek bir an evvel Türk sağlığını koruyacak unsurları yetiştirmek çarelerini elde etmeğe uğraştık. Müsade ederseniz bunu biraz daha açıklamak isterim : Meselâ; bir suyun kaptajı, bir kanalizasyonun kurulması, bir evin inşası, bir zararlı kaynağın kurutulması, bir köyün kurulması Türkiye'de yapılmış işler değildi. Fakat bu işler yapılırken onu yapanların yanında ve birinci safta koruyucu tıp ve sosyal hıfzıssıhha fikirlerini temin edecek devlet sağlık idaresi ve onun temsilcisi ile yapanın veya uygulayanın bilgileri arasında bu iki prensibin varlığına gerek olduğu ve o işle bu fikirlerin nasıl bir araya getirileceğini bilen insanlar noksandı. Buna nazaran birinci görev olan millet hayatında bir devlet sağlık idaresine de gerek olduğu zihniyeti yaparak ve bu idarenin temsilcilerini yetiştirmek, sonra da uygulamaya geçmek gerektiği sonucuna vardık. İşte arkadaşlarım, yıllardan beri devam eden çalışma ile listesi çok uzun olan her şekilde kanunlarımızı Büyük Millet Meclisinin onayına arz ederken bir taraftan bu yepyeni bir şekilde ve tamamen medeni dünya düzeyinde müesseseler vücuda getirmek devlet sağlık memurlarına koruyucu tıp ve sosyal hıfzıssıhha prensiplerini telkin etmek için çalıştık. Bugün açılan bu okul, işte o çalışmaların bir aşamasıdır ve bu müessesenin kurulmasıdır ki, yukarıdan beri hikâye ettiğim temelsiz düşüncülerin giderilme-si ve yerine yine açıklamaya çalıştığım fikirlerin geçmesi imkân dahiline girmiştir. Bugüne kadar devlet sağlık yönetiminin kurulması ve işleyebilmesi için harcanan emekler, ona mensup olanlara ve harice göstermiştir ki; millet hayatında, organize ve çerçeveli bir çalışmadan başka hiçbir şekilde başarılı olmanın imkânı yoktur.

Arkadaşlar, bu müessesenin içine girdikten ve güzide hocalarının konuşmalarını dinledikten sonra anlaşılacaktır ki, toplum sağlığı ile ilgili işler yalnız fakülte sırasındaki öğretimle çözümlenir işlerden değildir. Bugünkü hekimlik san'atı, millet hayatında, özellikle önemi olan bir meslek haline gelmiştir. İhtiyarlamak, insan hayatının kaçınılması mümkün olmayan bir sonucudur. Fakat bütün dünyanın arzusu, sağlığı bozacak etkenlerin meydana gelmemesine gayret etmek, varolanları gidermek ve sonuçlarını iyileştirmek, çalışma kuvvetini artırmak ve ortalama ömrünü uzatmaktır. Bugünün gerçek hekiminden istenilen ve yapacağına güven beslenen sorunlar bunlardır. Medeni dünyanın uzun çalışma yıllarının ürünü olan bu güveni Türk vatanında kurmak ve sağlamak da sizin ve bizim omuzlarımıza verilmiş olan bir güvendir. Devlet yönetiminde görev alan hekimin statüsü, yüksek bir öneme sahiptir. Bu statüyü işgal edenlerin sağlık - sosyal alandaki bilgilerinin alanını her gün biraz daha genişletmek zorunluğu olduğunu size söylemekle ileri gitmiş olmam zannederim. İlk kademede hekimin hastasına ve yardımına ihtiyaç gösterenlere karşı telkin edeceği kişisel güven gelir. Bu aynı zamanda hekimin görevine bağlı bir şahsiyet olduğunu gösterecek ve belirtecek bir özelliktir. Bu noktadan itibaren hekimin görevi genişler. Yalnız tedavi ettiği hastalıklar açısından değil, gelmesi muhtemel hastalıkları giderecek bir mücadelecisi gibi düşünülür. Bundan dolayı ailelerin gizli danışmanı, tüm sağlık kuruluşlarında onların en yakın akrabasından biri olur. Hekim, hastalıkların giderilmesinde oynadığı rolden daha ziyade, sağlıklı olanların bu durumlarını korumak için tüketeceği emek ile koruyucu tıp ve sosyal hıfzıssıhha alanına girer. Bu noktadan itibaren ki; Türk Devleti'nin, Türkiye Cumhuriyeti'nin, millet hayat ve sağlığı hakkındaki kanunlarının gereklerini yapma maddi ve manevi zorunluluğu altında kalır. Yani devlet, sağlık yönetiminin milletin sağlam olması için ailenin hayatı içinde çok önemli

bir rolü olan düşünür bir devlet unsuru olur. Bundan anlaşılmasın ki, biz devlet hizmetinde bulunan hekimi, hiçbir zaman, soyut kavram ile hekim olmaktan ve öyle kalmaktan menediyoruz. İstedığımız, devlet memuru olduğu sürece halk hayatı ile ilgili işlerde Cumhuriyet sağlık yönetiminin kendisine verdiği görevi o yönetimin belli prensiplerine uygun olarak görmesidir. Cumhuriyet hükümeti, Türk milletinin hayat ve yükselme yeteneklerini bütün azmiyle fazlalaştırmağa uğraşırken, istikbalde kuvvetli ve güzel bir gelişmeyi göz önünde tutuyor. Cumhuriyet sağlık yönetimi de bu yüksek ideale tam an-lamı ile uymak için kendi görev hududu içindeki işlerden biri olan ve bu günün sağlık - sosyal bilgilerini öğretecek olan bu okulu açmak için yıllardan beri çalışıyordu. Bu okul, aynı zamanda, devlet Sağlık yönetimini elinde tutacak olanlara Cumhuriyet Hükümetinin ne kadar büyük önem verdiğini gösteren bir müessesedir.

Türkiye Hıfzıssıhha Okulu açılırken bana düşen diğer bir görev daha vardı. O da yüksek ideali ile bütün dünyada hürmetle anılan "Rockefeller Vakfı" isminin bu müessese-nin vücudu ile de yakından alâkadar olduğunu söylemek ve Vakfın Merkez Hıfzıssıhha Müessesenin ve Hıfzıssıhha Okulunun inşasına ve tesisine bağışladığı (280) bin Dolardan başka, Okulun faaliyete girmesi için de hürmetle tanıdığımız sevimli arkadaşımız Bay Dr. Collens'i müdür olarak vermesini şükranla yâdetmek benim için bir borçtur. Rockefeller Vakfı'nın bize kıymetli yardımları bundan ibaret değildir. Birçok Türk doktorlarının koruyucu tıp ve sosyal hıfzıssıhha branşlarında olgunlaşma kurslarını yıllardan beri üzerine almış ve Okulu sağlık mühendislik şubesine de muhterem, Mühendis, Rayt gibi kıymetli bir elemanını vermiştir. Rockefeller Vakfı hakkındaki teşekkürlerimi bitirmeden, bize yıllarca büyük dost olarak manevi yardımlarını esirgememiş olan Prof. Dr. Rassel, Prof. Dr. Gan ve Dr. Söyer ve Dr. Ştrod'un isimlerini hürmetle anmayı bir borç bilirim.

Arkadaşlarım, okulda lütfen, öğretim görevi almış olan profesörlere ve diğer arkadaşlarıma teşekkür ederken, burada ders alacak arkadaşlarıma da kendilerini başarılı kılmak için elimizdeki bütün araçları kullandığımızı emin olmalarını rica ederim. Arkadaşlarım, devlet sağlık yönetimi yepyeni bir yola daha giriyor. Bunun en büyük sevincini benim duyduğumu söylersem lütfen çok görmeyiniz. Bana inanarak yıllardan beri beraber çalışan arkadaşlarıma da bütün kalbimle teşekkür ederim. Asıl onlar, Türk sağlıkçılığının öncüleridir. Bütün başarıyı ben kendilerine borçluyum. Arkadaşlarım, asırlardan beri Türk vatanının, Türk milletinin, birçok cephelerde olduğu gibi, ihmal edilmiş sağlık varlığını temin için bize fırsat veren büyük şefimiz Atatürk'e büyük Başkanımız İnönü'ye buradan bir kere daha minnet ve şükranlarımı arz ederim. Bir millet hayatında 1 gün bile olmayan kısa bir zamanda meydana gelen bu eserler, ancak onların yüksek güveni ve desteğiyle olduğunu söylemekle rahat duyarım. Türk milletine olduğu kadar, Türk sağlıkçılara da bu Okul kutlu olsun."

Kurtuluş Savaşı kahramanları ve Cumhuriyet kurucuları, yapılaşmayı ve hukukunu üretmeyi inanılmaz özveri ve başarılarla sürdürdüler. Emperyalist Batı'nın yok etmeye çabaladığı Türk ulusu yeniden doğuyordu.

Yönetmel Çalışmalar :

Yukarıda konu edilen yasalar ile Cumhuriyet döneminin sağlık örgütü temel olarak biçimlendirildi. Hekimlik mesleğinin uygulama kuralları düzenlendi ve Hekimlerin görev-çalışma koşulları belirlendi. Serbest çalışan hekimlerin dış hekimlerinin, eczacıların, ebelerin mesleksel çalışma kuralları saptandı. Hükümet tabiplerinin görevleri 4 ana başlıkta toplandı:

- 1- Koruyucu hekimlik
- 2- İyileştirici Hekimlik
- 3- Adli Hekimlik
- 4- Sağlık Yöneticiliği

Nüfusa ve hizmetin azlığına - çokluğuna bakılmaksızın her ilçeye bir hükümet tabibi atanmıştır. Cumhuriyet yönetimi kırsal kesim sağlık hizmetlerinde yeni bir dönem başlatmıştır. 1924'te 150 ilçe merkezinde muayene ve sağıaltım evi (tedavi evi) kurulması kararı alındı. Muayene ve Sağıaltım Evleri 5-10 yataklıdır. Beş yataklı olanlarda Hükümet Tabipleri, 10 yataklı olanlarda ise ayrı bir hekim görevlendirilmiştir. Muayene ve Sağıaltım Evlerinde hasta muayenesi ücretsiz olup, yoksul hastaların ilaçları da parasız verilir. Sağlık Bakanlığınca kurulan Muayene ve Sağıaltım Evlerinin sayısı, 1936'da 180, 1942'de 200'ü bulmuştur.

1925'ten başlayarak Ankara, Konya, Balıkesir, Adana, Çorum, Malatya, Erzurum ve Kars'ta Doğum ve Çocuk Bakım Evleri açıldı. Ülkeye yaygın 150 ilçede, ücretsiz muayene ve tedavi hizmeti ile parasız ilaç veren dispanserler kuruldu. 1922'de 100 olan hastane sayısı 1932'de 177'ye, 7127 olan yatak sayısı 10.646'ya, yirmi iki olan dispanser sayısı 339'a çıkarıldı. Dispanserlerde 1922'de 189 yatak varken, bu sayı 1932'de bin üç yüz on sekiz oldu.

1924'te Ankara, Erzurum, Diyarbakır ve Sivas'ta, 1936'da ise İstanbul Haydarpaşa'da hekimliğin bütün uzmanlık dallarının bulunduğu Numune Hastaneleri kuruldu. Numune Hastaneleri, yatılı - ayakta - poliklinik bakımı olarak sağaltım veren (*tedavi eden*) tam donanımlı, uzman kadrolu, çağcıl (*modern*) hastanelerdi.

Sağlık Bakanlığı 1923'te yılında tüm ülkede 554 hekim, 60 eczacı, 560 sağlık memuru ve 136 ebe ile hizmete başlamıştır. Dikkati çeken husus; hiç hemşire yoktur! Hekim başına düşen nüfus 1923'te 30 bin dolayındadır. Bu sayı Cumhuriyet yönetiminin nasıl yetersiz bir sağlık çalışanı kadrosu - sağlık insangücü ile hizmete başladığını göstermesi açısından son derece önemlidir.

1935'te hekim sayısı 1625'e, ebe sayısı 400, sağlık memuru sayısı 1365'e ulaşmış, başlangıçta hiç olmayan 202 hemşire hizmete koyulmuştur. Gelişme süreci o denli hızlıdır ki, dışarıdan getirilenler ile 1940'ta hekim sayısı 2378'e (1923'e göre 17 yılda 4 katı), hemşire sayısı 405'e ulaşmıştır. Almanya'dan ülkemize gelen seçkin hocaların katkıları ile yeniden yapılandırılan İstanbul Tıp Fakültesi'nden yılda 150 - 250 hekim mezun oluyordu.

Prof. Dr. Erich FRANK'ın Türkiye ve Atatürk sevdası..

***"Yurdumdan atılmış olmanın
şaşkınlığına uğradığım günlerde
bana yalnız Türkiye kollarını
açarak bağına bastı.
Burası benim vatanımdır.
Ayrılıp nimetlerine
küfranda bulunamam."***

Prof. FRANK, 1934-57 arasında 23 yıl
İstanbul Tıp Fakültesi'nde hizmet verdi.
Vasiyetiyle Rumelihisari'ndeki
Müslüman gömütlüğüne gömüldü..

09.06.2014 www.ahmetsaltik.net 37

**Prof. Erich Frank,
Hitler faşizminden
kaçarak Atatürk
faşizmine (!) mi sığındı?**

EINSTEIN'in resmi başvurusunda 42 Alman bilim insanının Türkiye'de çalışması izni Atatürk'ten rica edilmişti. 142 seçkin Alman bilimci İstanbul Üniversitesinde göreve başlatıldı. 1. yılın sonunda derslerini Türkçe vermeye başladılar (ATA'nın özel koşulu). Avrupa faşizmeden inlerken (Almanya, İtalya, Portekiz, İspanya ve Japonya..) Türkiye Atatürk öncülüğünde demokratik Cumhuriyeti kuruyordu. 1930'lar Türkiyesine dönük günümüzde yapılan suçlamalar çok haksız ve yersizdir. Prof. Frank'ın yandaki sözleri bir kanıttır. Türkler Prof. Frank'ı "assimile mi etmişlerdir?! Bu bir gönüllü entegrasyondur. Prof. Frank, "**Alman asıllı bir Türk**" olmuştur özgür istenciyle! Kemalizmin Uluslaşma politikası ırkçı değildir. Günümüzde etnik - inanç temelli ayrımcılık ağır insanlık suçudur!

Sağlık memuru ve ebe yetiştiren okullar açıldı. İzmir'de 100 yataklı özürülüler okulu hizmete sokuldu.

1924'te Sıtmaya karşı savaşım kararı alındı. 1925te başlatılan sıtma savaşımıyla, 1931'e dek iki milyon hastaya ulaşıldı. Adana'da sıtma uzmanı hekim yetiştirecek bir Sıtma Enstitüsü, yurdun değişik bölgelerinde on bir Sıtma dispanseri açıldı. Türkiye'nin sıtma savaşı, tarihin bilinen en büyük sağlık savaşımlarından biridir. Bu savaşta tam 17 milyon insan denetimden geçirildi, 5 milyonu sağaltıldı. Sağaltım için 70 ton **Kinin** tableti parasız dağıtıldı. 350 km² lik bataklık kurutuldu, bunun için 1000 km uzunluğunda kanal açıldı.

1925'te çıkarılan Frengi Yönergesi (*Talimatnamesi*) ile sağaltım yöntemlerinde çağcillaşma (*modernleşme*) ve standartlaşma sağlandı. İlk olarak Ankara ve İzmir'de olmak üzere, 1927'de "Deri ve Tenasül Hastalıkları Tedavi Evi" adıyla birer dispanser açıldı.

Güneydoğu Anadolu bölgesini kasıp kavuran Trachoma karşı savaşına 1925'te yılında "**Körler memleketi**" olarak tanınan Adıyaman ve Malatya'da birer *trahom hastanesi* açılmasıyla başlandı. 1923'te üç milyon trahomlu hasta vardı. Bu yıllarda kimi illerde nüfusun % 70'i trahomdan yakınıyordu ve trahomdan körlük oranı% 3,5 idi. Bu nedenle savaşım kapsamında hastane ve dispanserlerin artırılmasına karar verildi. Urfa, Maraş ve Siverek'te kalıcı; Gaziantep, Kilis ve Besni'de gezici Trachom hastaneleri kuruldu. 1920'de muayene edilen trahomlu olgu

sayısı 2950 iken, bu sayı 1940'ta 121 bine ulaşmıştır, yeni olgu oranı muayene edilenler içinde % 70'ten %20'ye düşmüştür.

1924'te Heybeliada'da bir verem sanatoryumu, Ankara, Bursa ve İstanbul'da verem Dispanserleri açıldı. 1930'da özellikle Doğu Karadeniz'de yaygın olan ölümcül *Ankilostom* parazitine (*Ankilostoma duodenale*) karşı savaşım başlatıldı, üç yıl içinde 44 bin hasta sağaltıldı.

Kuduz, Anadolu'da hiçbir tanı, izlem ve sağaltım kurumu olmadığı için önemli bir sorundu. O yıllarda yalnızca İstanbul'da "Darülkelp Tedavihanesi" adıyla bir köpek izlem ve iyileştirme (ıslah) evi vardı. Bu nedenle Anadolu'da birçok ölüme neden olan Kuduzu önlemek için, Sivas, Diyarbakır ve Erzurum'da Kuduz sağaltım kurumları açıldı. Çok önemli bir gelişme olarak, Refik Saydam Hıfzıssıhha Enstitüsü'nde **yerli kuduz aşısı üretimi** başarıldı.

Ülkemizde ilk sağlık - tıp kongresi, 2 Eylül 1925'te Ankara'da toplanan I. Ulusal Türk Tıp Kongresi'dir.

Bu çerçevede;
İlk Ulusal Türk Tıp Kongresi
ATA'nın buyrumuyla (direktifiyle),
2 Eylül 1925'te TBMM salonunda
550 temsilcinin, Bakanlar Kurulu
ve milletvekillerinin de katılımıyla
gerçekleştirildi.
Başbakan İsmet İnönü,
çok sarsıcı bir açış konuşması yaptı...

09.06.2014

www.ahmetsalik.net

21

Başbakan İsmet Paşa :

".. meslekleri sıhhat mücadelesi gibi yüksek bir insancıl amaca yönelik olan vatandaşlarımızı, doğrudan doğruya halkın içine atılarak onların dertlerinin, onun dertleri biçiminde görünen tehlikelerin doğrudan doğruya gözlerinin içine bakarak (AS: derin özdeşim-empati) mücadele etmekkarar ve sorumluluğunu üstlenmiş olduklarını görmek isteriz.." (devamı aşağıda..)

Başbakan İsmet Paşa devamla (1. Ulusal Türk Tıp Kongresi, TBMM salonu, tüm bakanlar, vekiller orada):

- ✚ “.. En yüksek uygarlık düzeyine varmak için göstermeye zorunlu olduğumuz çaba 25 yıl sürecektir.. Gececek her günümüzde, yorgunluktan takatsız kalıncaya dek çalışmak suretiyle.. bu genel ve uygar yaşam savaşımında kurtuluş sağlayabiliriz. Bunu açık arzetmek zorundayım : Doktorların çalışmasında ülkenin ilerleme ve uygarlaşmasında sahip oldukları etki, şimdiye dek belki söylenmiş ve bilinmiş olan etkilerden 100 (yüz) kat fazladır.”
- ✚ “.. Elinizde bu kuvvetli silahı özellikle önümüzdeki 25 yıl boyunca halkın içinde bulunarak en geri, en muhtaç ve en dertli bölgesinin içine girerek her birine ayrı ayrı yetiştirmek görevi meslektaşlarımızdır ki, o meslektaşlarınızı bu yüksek Kongre'nin saygın üyeleri sevk edecek ve yönlendirecektir. Kongre görüşmelerinin Hükümetçe, tüm ülke bireylerince önem ve özenle, ilgi ve hürmetle izleneceğine kuşku duymayınız. Kongre'ye ve yüce üyelerine başarılar dilerim. **1. Ulusal Türk Tıp Kongresi'nin açıldığını beyan ederim.**" (süreklı alkışlar..)

Yukarıda değinilen Halk Sağlığı ile ilgili çalışmaların yönergeleri (*stratejileri*) bu kurultayda belirlenmiştir.

Başbakan İsmet Paşa, 1931'de 4. Ulusal Türk Tıp Kongresine de katılarak, 1928'de çıkarılan 1219 sayılı yasa (*Tababet ve Şuabatı Sanatlarının Tarzı İcrasına Dair Kanun*) uyarınca hekimlerin "Tabip Odaları" (Etibba

Odaları) kurarak örgütlenmesini öngören yasal düzenleme (md. 14-22) üzerine bir değerlendirme yapmıştır.⁷
Başbakan İsmet Paşa Kongre üyelerine şöyle seslenir :

✚ “Yasaya göre hekimlerimizin kurduğu **Etibba (Tabip) Odaları’nın** iyi işlemesine olumlu bakışınızı isterim. Buradan dönüşünüzde yeni kurulların iyi bir biçimde oluşmaları ve hekimlerin ülkenin çıkarı için iyi bir yolda çalışmaları hakkında ilginizi rica ederim.”

Cumhuriyetin ilk 15 yılında sağlık alanında yapılanlar incelendiğinde; kuşkusuz uluslararası ölçekte bir **sağlık devriminin** gerçekleştirildiği görülecektir. Toplum sağlığını hedef alan, her kesime ulaşan, parasız, eşit, nitelikli bir sağlık düzeni (sistemi) o zaman kurulmuştur. Sağlık hizmetlerinde bugün girilen yol dikkate alındığında aradaki anlayış ve kavram farklılığı rahatça ortaya çıkmaktadır.

1929 büyük ekonomik bunalımından dünyayı çıkarması için 2 dudağının arasına bakılan ve yarı tanrı katına yükseltilen İngiliz İktisatçı John Maynard KEYNES’in reçetesi yukarıda görüldüğü gibi zavallı, sefil hatta ikiyüzlü iken; çok yoksul, borçlandırılmış ve harap ama onurlu ve insan sevgisi dolu Cumhuriyet yönetimince aşağıda Ali Nejat Ölçen’in (PhD) çarpıcı biçimde özetlediği sağlık hizmetlerini insanına götürebilmiştir.

Akla Takılan Kimi Sorular??

1. Bugün ulaştığımız sağlık düzeyinin, Cumhuriyet kurucularınca ne denli büyük özverilerle sağlandığını kavramış durumda mıyız? Mirasyedilik hakkımız var mı, yoksa Cumhuriyet kutsal bir emanet mi??
2. O yokluklar içinde insanlarımızın temel güdü kaynağı ve yaratıcılıklarının esin kaynağı yurt sevgisi ve çalışkanlık idi. 3. Binyılın insanı için başka hangi güdü kaynakları akla geliyor? Tüm etik, moral değerleri tu kaka sayıp, yeniden, bize dayatılan bir değerler kümesi benimsemek zorunda mıyız?
3. Atatürk’ün bize gösterdiği yoldan (*us ve bilim!*) ayrıldıkça işlerimiz sarpa sarıyor. Çıkış için sağlık alanında neler yapılması gerek? **Küreselleştirme = Yeni emperyalizmin dümen suyundan çıkmak ilk koşul!**

“Çiçeğin kökü kazındı, şimdi sıra kötü yönetimde..” Dr. Halfdan Mahler (Eski DSÖ Başkanı)

⁷ 663 sayılı Yasa Gücünde Kararname’nin (KHK) 58. maddesi ile 1953 tarihli 6023 sayılı Türk Tabipleri Birliği (TTB) Yasası’nın 1. maddesinde sayılı görevlerinden “**tabipliğin kamu ve kişi yararına uygulanıp geliştirilmesini sağlamak**” çıkarılmıştır! 1982 Anayasası’nın 135. maddesinde “Kamu Kurumu Niteliğinden Meslek Kuruluşlarından” sayılan TTB’nin “**en yaşamsal görevi**”nin, AKP hükümetinin o dönem Sağlık Bakanı Recep Akdağ’ın dayatmasıyla kuruluş yasasından bir torba KHK ile gizlice çıkarılması, TTB’nin istemini kabul eden Anamuhalefet Partisi CHP tarafından Anayasa Mahkemesi’ne soyut norm denetimi üzerinden iptal başvurusu ile götürülmüş ve bu gerici değişiklik, 14.2.13’te Yüksek Mahkemece iptal edilmiştir.

«... O, yeryüzünde bir benzeri olmayan "Koruyucu Hekimlik'in" ilk uygulayıcısı olmuştur. Osmanlı, Anadolu'ya **'frenği, sıtma, verem ve trahom'** türü hastalıklar bırakarak tarihin karanlığına gömülmüştü.

Mustafa Kemal, Anadolu'muzu yalnız emperyalizmin işgalci güçleriyle savaşan onları yenilgiye uğratmakla yetinmemiş, koruyucu hekimlik'in aydınlığında; sıtmanın, frenginin, veremin, mikroplarıyla, bakterileriyle de savaşına girişmiş ve o küçücük gözle görünmeyen ölüm taşıyan canlıları da yenilgiye uğratmıştı. O, böylesi sağlık devrimini yaratmış olmasaydı, bugün O'nu eleştirmeye yeltenenlerin çoğu yarım dudaklı olabilirdi...

09.06.2014 www.ahmetsalik.net 1

Dr. Ali Nejat ÖLÇEN

..Taş binanın zemin katı, 1940'lı yıllarda sağlık ocağı olmuştur. Deli doktor avucunu uzattı: - Al bakalım iç bunu, dedi. İki gündür gelmedin, neredeydin? Uzattığı **"Atebrin"** idi.

Nihsar'da sıtmayı yok eden **Mustafa Kemal**'in koruyucu hekimiydi O, 1950 sonrası Demokrat Parti ile birlikte evlerimizin kapılarının arkasındaki kırmızı kartonlar birer birer kalktı. Hastalığın tedavisi bireylerin yazısına terk edildi. Bugün de yabancı hekimler ithal edilerek ülkemiz onların becerilerine terk edilecek ve bunu sağlık sektöründe kutsanacak bir kararımız gibi algılayanlar da var. Sağlık sektörü de **özelleştirilmekte** ve dış dünyanın insafına terk edilmektedir..»

09.06.2014 www.ahmetsalik.net 66

Dr. Ali Nejat ÖLÇEN

...Bu satırları yazan kişi (**Ali Nejat Ölçen**) 1946 yılında Porsuk Barajı yapımına atandığı zaman, Kargın, İncesu, Akkaya adındaki üç köyün tüm evlerinin sokak kapılarının arka yüzünde **kırmızı kartonların** asılı olduğunu görmüştü. Her ay köye gelen iki kişi atlarından iniyor ve evdekilerin sağlık kontrollerini yapıyordu. Bir yaz tatilinde Nihsar'da iken eve muhtar ve jandarma eri gelmiş ve bu satırları yazan kişiyi (Lise son sınıf öğrencisi Ali Nejat'ı) alıp götürmüşlerdi. Nereye? Keşfi meydanındaki büyük üç katlı taş binanın zemin katındaki bir odaya bırakmışlardı. İçeriye giren orta boylu, beyaz mintanlı yaşlı adamı tanıştım. O'nun adı Nihsar'da deli doktordu. Bizler küçükken kapısını çalar kaçardık, sırf gömlekle dışarı çıkıp bizi kovalaması için...

09.06.2014 www.ahmetsalik.net 65

Dr. Ali Nejat ÖLÇEN

«Bir gün okula iki atlı adam geldi (1930'lar). Okul kocaman meydanın orta yerindeydi. Atlardan indiler, okuldan içeri girip gözlerimize siyah bez bağladılar. Bizlerle **"kör ebe"** oynayacaklarını sandık, sevindik. Her birimizi dışarı meydana çıkardılar. Sıra bana gelmişti. Dışa çıktığımda gözümdeki siyah bezi aldılar, uzakta beyaz perdedeki harfleri okumamı söylediler. En sondaki küçücük **"z"** harfini bile okumuştum. İki atın başında torba asılıydı onlar beni kutluyormuş gibi başlarını sallıyorlardı. Adamlar atlarına binip gittiler. Ata binmeden önce beyaz mintanlarını çıkarıp heybelere yerleştirmişlerdi. Kimdi bu adamlar, öğrenemedik...

09.06.2014 www.ahmetsalik.net 67

Dr. Ali Nejat ÖLÇEN

ÖZET :

Adam Smith ve "Görünmeyen el" (!?)

Liberalizm'in peygamberi Adam Smith;

" Sağlık hizmeti, Piyasaya bırakılmayacak denli önemli, Kritik bir alandır. " demektedir.

The wealth of nations (1776)

09.06.2014 www.ahmetsalik.net 62

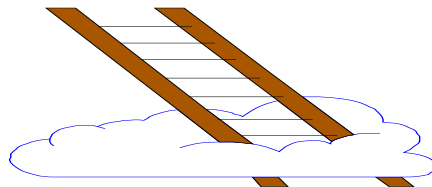

Cumhuriyetimizin *kurtarıcı, kurucu ve kuramcısı* **Yüce Önder Mustafa Kemal ATATÜRK** döneminde verilen sağlık hizmetleri yalnız ülkemiz bakımından değil, dünya sağlık tarihi bakımından da son derece öğreticidir. Bu dönem hizmetleri ve izlenen sağlık politikaları günümüz kuşaklarınca mutlaka okunmalı ve kavranmalıdır. Olağanüstü yokluklar içinde verilen savaşım hem akılcı ve planlı hem de geleceğe dönük hedefleri olan öngörülü bir yapıdadır. Hekimlere ilk kez zorunlu hizmet 1923'te

konmuş ama Cumhuriyet'in olağanüstü dar parasal kaynaklarına karşın, ücret artışı ile özendirilmiştir. İstanbul Tıp Fakültesi'ne kaydolacak öğrencilere burs ve yatılı barınma olanakları sağlanarak yoksul halk, pahalı ve uzun tıp eğitiminin altından kalkması için yüreklendirilmiştir.

İlk Türk Tıp Kongresi 1925'te Ata'nın buyrumu (direktifi) ile gerçekleşmiştir. *İlk Türk Kodeksi* de, Fransa'dan 600 yıl sora, O'nun zamanında çıkarılmıştır (1927). Koruyucu sağlık hizmetleri kesin bir öncelik almıştır. Ancak bu politikanın, dönemin koşulları gereği olduğunu savlamak yetmez. Dar kaynakların akılcı kullanımı bakımından da bu stratejinin öneminin ayırdındadır **Cumhuriyet kurucuları...** Günümüzde en önemli sorunlar bulaşıcı hastalıklar olmamasına karşın, dünyadaki yönelimin çok ağırlıklı olarak koruyucu sağlık hizmetlerine dönmesi ve 1. Basamağın güçlendirilmesi, Cumhuriyet kurucularının sağlık politikalarında haklılıklarını ortaya koymuştur. Koruyucu sağlık hizmetlerinin tıpkı bir Bildirgesi (*Manifestosu*) olan 1593 sayılı ve 1930 tarihli Umumi Hıfzıssıhha Yasası, aradan geçen 80+ yıla karşın hala önemli ölçüde yürürlüktedir. İnanılmaz başarılarla adım atan ve yıllarca süren cephelerdeki Kurtuluş Savaşı'nın ardından içeride nice çetin kurtuluş savaşlarını veren **Atatürk** ve *devrimci dava ve silah arkadaşları*; sağlık alanında da eğitim ve ekonomi başta olmak üzere öteki stratejik sektörlerdeki gibi tartışmasız biçimde başarılı olmuşlardır. Ters durumda, uygarlıklar yutan - yıkan **sıtma**, *Türkiye halkının / ulusunun acılı özgürlük ve Aydınlanma kavgasını* karanlıklarla, yokoluşla sonlandırabilirdi. Tüm bu başarılarla imza atan **Yüce Atatürk** ve yoldaşlarının en çok güç aldıkları 3 ana itki, **ölçüsüz yurt sevgisi, akıllara sığmaz çalışkanlıkları ve iyi önderlik** idi. Günümüzde de en çok gereksinim duyduğumuz etik değerlerin başında, küreselleş-TİRmecilere ters de düşse bu değerler gelmektedir. İnsan usu, çok nettir ki, sonsuza dek tutsak alınamaz!

Üzgünüz, fakat *Büyük Önder*'in buyurduğu gibi **"Egemenlik başsız koşulsuz ulusundur"** ilkesi, Atatürk Türkiye'sinde, Cumhuriyet'in 91. yılında artık epeydir geçerli değil! Egemen olan para oligarşisi, Atatürk'ün baştacı ettiği cefalı halkının hemen hiçbir değeri yok! Büyük önder **Gazi M. Kemal ATATÜRK**'ün buyurduğu gibi çıkış; **"Ayrıcalıksız, sınıfsız, kaynaşmış bir kitle olacağız.."** dadır. Veya yine Gazi'nin; **"Devlet olma savındaki siyasal kuruluşların en 1. ödevi, halkın sağlığı ve sağlamlığıdır."** inanç ve ülküsündedir. Günümüz kuşaklarının, yöneticilerin ve politikacılarının, *Atatürk'ün uygulanmış ve başarılı olmuş insanıl ve akılcı sağlık politikasından* öğrenecekleri o denli çok şey var ki.. Halen tam tersini, çekinmesiz (pervasız) gelişmekte olan ülkelere dayatan sözde Yeni Dünya Düzeni kurucuları, gerçek niteliyle **Yeni Emperyalistler = KüreselleşTİRmecilerin** bile! "İrk, din, dil, politik inanç, ekonomik ve sosyal durum ayrımı gözetmeden HER - KES, erişilebilecek en yüksek düzeyde sağlıklı olma TEMEL hakkına sahiptir." (*İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 10.12.1948*) Türk insanının önce sağlıklı sonra eğitilmiş olması, salt makroekonomik bir teknik girdi değildir! Aynı zamanda, Devrimci anti-emperyalist Cumhuriyetin tam bağımsızlık ekseninde çağdaş uygarlık düzeyinin de üstüne çıkacak sürekli gelişme sağlayabilmesi için; aydınlatılmış koruyuculara gereksinimi vardır. Bu bakımdan, sağlıklı bir toplum, Cumhuriyetin bekası için stratejik bir gerekliliktir. Türkiye, KüreselleşTİRmeci = piyasacı sağlık hizmetlerini terk etmeli; sağlıklı toplum odaklı, kamu öncülüğünde, koruyucu sağlık hizmeti ağırlıklı ulusal politika izlemelidir.

Kaynakça (Seçilmiş)

(Metin içinde dipnotları ve görsellerde de ek kaynaklar verilmiştir..)

1. Fişek, N. **Atatürkçülük ve Sağlık Politikamız**. Cumhuriyet Gazetesi, 2 Nisan 1981.
2. Saltık A. **Atatürk'ün Sağlık Siyaseti**. Cumhuriyet Gazetesi, 16 Mart 1993.
3. Sağlık ve Sosyal Yrd. Bakanlığı. **Sağlık Hizmetlerinde 50 Yıl**. Ayyıldız Mtb. A.Ş. Ankara, 1973.
4. Akyay N. **Osmanlı İmparatorluğu'nda Sağlık Örgütleri ve Sosyal Kuruluşlar**. Hacettepe Üniversitesi Toplum Hekimliği Bölümü Yayını No : 20, Ankara 1982.
5. Özakman, T. **Şu Çılgın Türkler**. Bilgi yayınevi, Ankara, 2005, ISBN : 9789752201279
6. Özakman, T. **Cumhuriyet Türk Mucizesi**. Bilgi yayınevi, Ankara, 2009, ISBN:9752203181
7. Gören S, Görsel M. T.C. SSB. **Hıfzıssıhha Okulu 25. Yıldönümü Tarihçe ve Çalışmaları**. Ankara Bs. ve Ciltevi, Ankara 1961.
8. Gürol İ. **Halk Sağlığı İdaresi**. Bilgi Basımevi, Ankara 1971.
9. Fişek N. **Halk Sağlığı'na Giriş**. Hacettepe Üniv. - DSÖ Hizmet Arş. ve Araştırmacı Yetiştirme Merkezi Yayını No : 2, Ankara 1983.
10. Öztekin Z. **Temel Sağlık Hizmetleri**. Hacettepe Ün. Tıp Fak. Halk Sağlığı ABD Yayını No : 86/33 Kısa Dizi No.1, Ankara 1986
11. Dedeoğlu N. **Uluslararası Sağlık Çalışmalarının Tarihçesi Dünya Sağlık Örgütü ve Türkiye**. Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi Bilimsel Araştırma ve İnceleme Yayın No: 1, Antalya 1988.
12. Saltık A. **Halk Sağlığı Ders Notları**. Ankara Üniv. Tıp Fak. Halk Sağlığı AB Dalı, yayınlanmamış, 2004 / 2005.
13. Erdoğan, MS. **Edirne İli 1. Basamak Sağlık Hizmeti Sunumunda Sağlık Ocağı Hekimlerinin Durumunun**. Uzmanlık Tezi, 1997, syf.16
14. Özel M. **Köy Enstitüleri**. Kültür Bakanlığı, Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü yayını, s. 6-7.
15. Aydın E. **Türkiye'de Taşra ve Kırsal Kesim Sağlık Hizmetleri Örgütlenmesi Tarihi**. Toplum ve Hekim, Ankara, Cilt 12, Sayı 80, s. 21-44, Temmuz-Ağustos 1997.
16. Özcan C. **Türkiye'de Sağlık Hizmetlerinde Organizasyon, Yönetim ve Hizmet Modelleri**. Türkiye'de Nüfus Konuları, Politika Öncelikleri kitabının içinde, editörü Toros A. s.1-54, H.Ü. Nüfus Etütleri Enstitüsü, Ankara, 1993.
17. Fidaner C. **33 Yıl Sonra Özelleştirme Yasası**. Toplum ve Hekim, Mart-Nisan 94, Cilt 9, Sayı 60, s. 56-8.
18. Bertan M, Güler Ç. **Halk Sağlığı (Temel Bilgiler)**. Güneş Kitabevi, Ankara, 1995.
19. Eskiocak M, Saltık A. **2000'e Dek Herkese Sağlık : Hepimiz Sorumluyuz!** Toplum ve Hekim, Eylül-Ekim, Cilt 12, Sayı 81, s.53-58, Ankara-1997.
20. Saltık A, Eskiocak M. **Nasıl Bir Sağlık Sistemi?** UM-AG için hazırlanan rapor (yayınlanmamış), Mayıs 1997.
21. Saltık A. **Nasıl Bir Sağlık Hizmeti?** Cumhuriyet, 31 Mart 1996.
22. Saltık A. **En Temel İnsanlık Hakkı : Sağlıklı Yaşam**. Cumhuriyet, 10 Aralık 1996.
23. Saltık A. **Sağlık Ekonomisinde Yeni Kavramlar**. Toplum ve Hekim, Türk Tabipleri Birliği, Temmuz-Ağustos, Cilt 10, sayı 68, s.38-44, 1995.
24. Saltık A. **Çağdaş Sağlık Anlayışı**. İşyeri Hekimliği Ders Notları içinde. s. 13-27, Türk Tabipleri Birliği Yayını, 3. Bs., Ankara, 1996 ve 2. Bs. sf.13-44, Ankara 1999.
25. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi. Say yay., 1. Bs., İstanbul, 1996.
26. Saltık A. **Değişik Ülkelerde Sağlık Sistemleri, DSÖ ve Öbür Uluslararası Sağlık Kuruluşları**. Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı Ders Notları (yayınlanmamış), Edirne, 1998.
27. **21. Yüzyılın Sağlık Gündemi. Sağlık ve Toplum**. s. 46-55, Nisan-Haziran 1999, Ankara.
28. Saltık A. **Cumhuriyet Dönemi Sağlık Politikaları**. Bilim ve Ütopya, s. 16-29 Şubat 1998
29. Eren N, Tanrıtanır N. **Cumhuriyet ve Sağlık**. Türk Tabipleri Birliği yayını, Ankara, 1998.
30. **Health 21, The Health for All Policy for the WHO European Region- 21 Targets for the 21st Century**. EUR/RC48/10, WHO Regional Office for Europe, Copenhagen, 1998.
31. DSÖ'nün (internet) web sayfası (www.who.org v.d.).
32. Saltık A. **Sayın Sağlık Bakanı'na Açık Mektup**. Cumhuriyet Gazetesi, 14 ve 28 Mart 1997.
33. Dedeoğlu, N. **Yöneticilerimiz Uyuyor mu?** Cumhuriyet Gazetesi, 13.06.98.

34. **United Nations, Development Update.** August-October, 1997.
35. Erdoğan MS, Saltık A. **Türkiye’de Halk Sağlığı Hizmetleri Neden Özlenen Yerde Değil?**
Toplum ve Hekim, Ocak-Şubat, Cilt 12, Sayı 77, s. 24-25, Ankara-1997
36. Unat EK (Ed.). **Tıp Dallarındaki İlerlemelerin Tarihi.** (Dünyada ve Türkiye’de 1850 Yılından Sonra) Cerrahpaşa Tıp Fak. Vakfı Yay. no 4, İstanbul, 1988
37. **Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri.** Cilt I-III, Atatürk Tarih, Dil ve Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi yayını, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1997.
38. Türk Tabipleri Birliği. **Sağlıkla İlgili Uluslararası Belgeler.** Ankara, Haziran 1998.
39. Dirican, R. **Bir Hekimin Anıları.** Selvi Yay., 2. Bs., Ankara, 1998
40. Kutlay NY. "**Refik Saydam’ın Sağlık Politikası ve Hıfzısıhha Merkezi'nin Bu Politikadaki Yeri**",
Yeni Tıp tarihi Araştırmaları, Sayı 4, İstanbul, 1998, s. 191.
41. Unat EK. "**Türkiye Cumhuriyetinde Atatürk Döneminde Bulaşıcı Hastalıklarla Savaş**",
Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Dergisi, cilt 12, Temmuz 1981, özel ek sayı, s. 394.
42. Gürsoy A. "**Sağlık, Gençlik, Güzellik**", *Üç Kuşak Cumhuriyet*, Toplumsal ve Ekonomik Tarih Vakfı, İst., 1998, s. 42.
43. *Cumhuriyet* Gazetesi, 30 Mayıs 1924.
44. *Cumhuriyet* Gazetesi, 7 Ocak 1925.
45. Erginöz H. "Halk Sağlığı", **Türkiye’de Tıp Dallarındaki İlerlemelerin Tarihi**, Ekrem Kadri Unat (Ed.), İst., 1988, s. 180.
46. Hatemi, H. Cumhuriyetin İlk 15 Yılında Sağlık Hizmetleri. Türkiye Tıp Akademisi, Yeni seri no 4, İst. 2010.
47. Aydın, E. Atatürk ve Türkiye’de Sağlık Hizmeti. HÜTF Deontoloji-Tıp Tarihi AbD (*Monograf*)
48. Ögenler O, Can R, Uzel İ. Birinci Milli Türk Tıp Kongresi. iuzel@hotmail.com
49. Çobanoğlu, N. The History of the Healthcare Institutions in Turkey. Nesrin.cobanoglu@gmail.com
50. Koylu Z, Altay S. Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekaleti’nin Kuruluşu ve Yapılan Yasal Düzenlemeler.
zkoylu@ogu.edu.tr, saadetaltay@mynet.com
51. Metintaş MY, Elçioğlu Ö. Cumhuriyete Doğru Türkiye’de Sağlık Örgütlenmesi. metintas@ogu.edu.tr,
oelecioglu@ogu.edu.tr
52. Özaydın Z. Büyük Önder Atatürk Himayelerinde Yapılan 1. Milli Türk Tıp Kongresi (1925). İst. Üniv. Cerrahpaşa Tıp Fak. Deontoloji ve Tıp Tarihi AbD, (monograf)
53. Yıldırım, M. Coğrafi Açından Cumhuriyet Dönemi Sağlık Politikası ve Halk Sağlığı. Ankara Üniv. DTCF Coğrafya Bl.
mesuty@hotmail.com
54. Özden N. Dr. Refik Saydam’ın Türk Sağlık Politikaları Üzerindeki Etkisi. Ankara Üniv. DTCF Tarih Bl.
mehinci@yahoo.com
55. www.ahmetsaltik.net adresli sitede Ahmet Saltık imzalı çok sayıda makale, ders sunumu vb. belgeler.